

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра теорії та історії держави і права

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи
та розвитку

С. М. Кваша
« 26 » травня 2021 р.

РОЗГЛЯНУТО І СХВАЛЕНО

на засіданні вченої ради юридичного
факультету

Протокол № 41 від 25 05 2021 р.
Голова вченої ради

О. С. Яра

на засіданні кафедри теорії та історії
держави і права

Протокол № 11 від 25 05 2021 р.
Завідувачка кафедри

В. О. Качур

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА»

РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ	третій (освітньо-науковий) рівень
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	081 – «Право»
ОСВІТНЬО-НАУКОВА ПРОГРАМА	«Право»
ФАКУЛЬТЕТ	юридичний
КАФЕДРА	теорії та історії держави і права
РОЗРОБНИЦЯ:	к.ю.н., доц. Качур В.О.

Київ – 2021 р.

1. Опис навчальної дисципліни «ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА»

Галузь знань, спеціальність, рівень вищої освіти	
Галузь знань	08 – «Право»
Спеціальність	081 – «Право»
Рівень вищої освіти	третій (освітньо-науковий) рівень
Освітній ступінь	доктор філософії
Освітньо-наукова програма	Право
Характеристика навчальної дисципліни	
Вид	вибіркова
Загальна кількість годин	150
Кількість кредитів ECTS	5
Кількість змістових модулів	3
Форма контролю	залік
Показники навчальної дисципліни для денної форми навчання	
	денна форма навчання
Рік підготовки	1
Семестр	2
Лекційні заняття	30
Практичні заняття	30
Самостійна робота	90
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	4

2. Мета і завдання дисципліни «Тлумачення права»

Метою навчальної дисципліни «Тлумачення права» є формування в аспірантів як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів необхідного базису знань і практичних навичок щодо з'ясування і роз'яснення змісту приписів правових актів з метою чіткого і результативного їх застосування у подальшій практичній діяльності.

Предметом дисципліни є теоретичні знання про види і способи тлумачення права, а також формування практичних навичок їх застосування за умов конкретної змодельованої ситуації.

Завдання – з'ясування поняття, структуру та значення тлумачення права, виокремлення об'єктів та суб'єктів тлумачення, розмежування офіційного і неофіційного тлумачення права, формування актів тлумачення норм права, формування, поглиблення і систематизація знань про головні прийоми мовного (граматичного), логічного, системного, історико-телеологічного (ретроспективно-цільового), функціонального та спеціально-юридичного способів тлумачення, вироблення власного наукового розуміння і цілісного погляд на тлумачення права як вид юридичної діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен:

знати:

- головні поняття, терміни та категорії теорії держави і права, конкретний історичний матеріал, що міститься в документальних джерелах, головні методологічні основи його вивчення та прийоми роботи з ним (ПРН 1);

- головні фактори, що визначають розвиток держави і права, взаємозв'язок державно-правових явищ з економікою, ідеологією, релігією тощо (ПРН 3);

- сучасні інформаційні та комунікаційні технології для обробки і аналізу результатів теоретико-правових досліджень та їх представлення (ПРН 4);

уміти:

- глибоко розуміти та застосовувати методологію правових досліджень для ідентифікації наукових гіпотез та використання у власних наукових дослідженнях та у викладацькій діяльності (ПРН 1);

- вільно представляти результати власних наукових досліджень державною та іноземною мовами, презентувати їх у міжнародних наукових виданнях і наукометричних базах (ПРН 2);

- проводити системні наукові дослідження за освітніми траєкторіями: теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень на принципах академічної культури і добросовісності (ПРН 3);

- використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології для обробки і аналізу результатів наукових досліджень та їх представлення (ПРН 4);

- вміти здійснювати пошук, обробку, інтерпретацію інформації з різних джерел для продукування власних наукових ідей та практично-орієнтованих інноваційних пропозицій у сфері права (ПРН 5);

- застосувати ідеї та концепції сучасної теорії права і держави, основних інститутів галузевих юридичних наук для розв'язання завдань наукового дослідження (ПРН 6);

- інтегрувати положення теорії держави і права, галузевих юридичних наук з метою отримання нових науково-обґрунтованих результатів (ПРН 8);

- аргументувати власну точку зору із урахуванням доктринальних положень (ПРН 9);

- оцінювати допустимість доказів для доведення власної точки зору на сутність і зміст правових явищ і феноменів (ПРН 10).

3. Вимоги до результатів засвоєння дисципліни

«Глумачення права»

(загальні та спеціальні компетенції)

В аспірантів-юристів після засвоєння дисципліни повинні бути сформовані такі компетенції:

інтегральні компетенції:

- здатність розв'язувати комплексні проблеми в сфері професійної діяльності, у тому числі дослідницько-інноваційної, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань в галузі права (Е 1.1);

загальні компетенції:

- здатність до безперервного саморозвитку та самовдосконалення, генерування нових ідей та досягнення наукових цілей (ЗК 1.3);

фахові компетенції:

- здатність знаходити, контекстуалізувати та інтерпретувати значну кількість теоретичного та нормативного матеріалу (ФК 1.1);

- набуття глибоких, обґрунтованих фахових знань; детальні або дуже детальні знання спеціальної області дослідження в галузі права у поєднанні зі знаннями загальної наукової дискусії та внеску до індивідуальної області дослідження (ФК 1.2);

- здатність аналізувати методологічні проблеми загальної теорії права (ФК 1.3);

- набуття глибокого розуміння та здатності використовувати складові та інструментарій доказування в процесі наукових досліджень в галузі права (ФК 1.4);

спеціальні компетенції:

- знання та розуміння предметної області дослідження (СК 1.1);

- здатність планувати та виконувати сучасні інтелектуальні дослідження, як на запити стейкхолдерів так і сучасної світової наукової спільноти для досягнення науково обґрунтованих теоретичних чи експериментальних наукових результатів, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для правничої сфери (СК 1.2);

- здатність використовувати інформаційні ресурси, необхідні для проведення дослідження у галузі права (СК 1.4);
- здатність до критичного аналізу, оцінки та синтезу нових та комплексних ідей в межах предметної області дослідження (СК 1.5);
- здатність розробляти проєкти нормативно-правових актів (СК 1.7);
- набуття спеціалізованих умінь/навичок і методів, необхідних для розв'язання значущих проблем у сфері правового регулювання природоресурсної сфери (СК 1.8).

4. Програма навчальної дисципліни «Тлумачення права»

Змістовий модуль 1.

Вступ до теорії тлумачення права (30 год.)

Тема 1. Тлумачення права як наука і навчальна дисципліна

Тлумачення права як наука: поняття, ознаки. Історія вивчення, предмет та об'єкт дослідження тлумачення права, його завдання та функції, методологія.

Місце тлумачення права в системі юридичних наук. Тлумачення права та історико-правові науки. Тлумачення права та теоретико-правові науки. Тлумачення права і галузеві науки. Зв'язок тлумачення права з іншими науками (мовознавство, логіка, соціологія тощо).

Тлумачення права як навчальна дисципліна: особливості та структура.

Тема 2. Тлумачення права як вид юридичної діяльності

Тлумачення права як різновид юридичної діяльності: поняття, сутність. Об'єкт і предмет тлумачення. Суб'єкт та суб'єктивний характер тлумачення права. Мета тлумачення. Статична та динамічні тенденції у тлумаченні права.

Спосіб тлумачення права як правова категорія: поняття, ознаки. Класифікація способів тлумачення права.

Частини правотлумачувальної діяльності. З'ясування права: поняття, ознаки, класифікація. Тлумачення права за обсягом (буквальне, розширене, обмежене). Критерії відповідності результату з'ясування правового тексту його змісту.

Роз'яснення права: поняття, класифікація. Офіційне тлумачення права: поняття, ознаки, суб'єкти, види. Нормативне тлумачення права: поняття та види (автентичне та легальне). Казуальне тлумачення права: поняття та значення.

Неофіційне тлумачення права: поняття, різновиди (побутове, професійне, доктринальне) та їх характеристика. Значення неофіційного тлумачення-роз'яснення для нормотворчої та правозастосовної діяльності.

Змістовий модуль 2.

Способи тлумачення права (90 год.)

Тема 3. Мовний (граматичний) спосіб тлумачення права

Мовний (граматичний) спосіб тлумачення права: поняття, прийоми. Особливості правничої мови.

Офіційний характер, документальність зовнішнього мовного вираження волі нормотворця. Ясність і простота мови права. Максимальна точність мови права. Економічність використання мовних засобів. Експресивна нейтральність мови права. Формалізація мови права. Правила мовного (граматичного) тлумачення, сформульовані та систематизовані юридичною наукою.

Тема 4. Логічний спосіб тлумачення права

Логічний спосіб тлумачення права: поняття, прийоми. Логічне перетворення. Висновки з норм. Умовиводи ступеня. Висновки з понять. Висновки за аналогією. Висновки від протилежного. Доведення до абсурду.

Тема 5. Системний спосіб тлумачення

Системний спосіб тлумачення права: поняття, прийоми. Зв'язок норми права, що тлумачиться з нормативно-правовими приписами, які розкривають зміст терміна, використаного в цій нормі. Зв'язок норми права, що тлумачиться, з оперативними нормативно-правовими приписами. Зв'язок норми права, що тлумачиться, з нормами, виданими з метою змінити, доповнити чи уточнити таку правову норму. Зв'язки відсилочних норм. Зв'язки між загальними та спеціальними нормами права. Зв'язок між загальними нормами та нормативно-правовими приписами, що містять застереження чи винятки. Зв'язок норм, що перебувають у правовій конкуренції між собою. Зв'язок норми права із принципами права.

Тема 6. Історико-телеологічний спосіб тлумачення права

Історичний спосіб тлумачення права: поняття, прийоми. Порівняльний прийом. Історичні умови, обставини видання норми права. Врахування світового правового досвіду як один із проявів історичного тлумачення права. Соціальний контекст при історичному тлумаченні права. Зміни у правовій системі, що обумовили необхідність в історичному тлумаченні права.

Телеологічне тлумачення права: поняття, прийоми. Види завдань і цілей, які встановлюються у процесі тлумачення права. Особливості використання телеологічного способу тлумачення права.

Тема 7. Функціональний спосіб тлумачення права

Функціональний спосіб тлумачення права: поняття, прийоми. Статичний та динамічний підходи до тлумачення права. Роль оцінних понять при функціональному тлумаченні права.

Тема 8. Спеціально-юридичний спосіб тлумачення права

Спеціально-юридичний спосіб тлумачення права: поняття, прийоми. Нормативне тлумачення норм права, тобто таке з'ясування волі нормотворця, за якого встановлюється нормативність правила поведінки. Конструктивне тлумачення норм права, тобто з'ясування особливостей юридичної конструкції. Визначення галузевої належності правових норм. Термінологічне тлумачення норм права.

Формально-догматичний підхід до тлумачення права. Законність прийняття, дії у часі, у просторі та за колом осіб. Випадки недопустимості розширеного та обмеженого тлумачення права.

Змістовий модуль 3.

Результати та практичні аспекти тлумачення права (30 год.)

Тема 9. Акти тлумачення права як результат правотлумачувальної діяльності

Концептуальні підходи до визначення правової природи актів тлумачення права.

Акт тлумачення права: поняття, ознаки, функції. Класифікація актів тлумачення права. Місце актів тлумачення права в системі інших правових актів. Відмінність інтерпретаційно-правових актів від нормативно-правових актів та актів застосування права.

Акти офіційного тлумачення права: поняття, ознаки, види, характеристика. Акти неофіційного тлумачення права: поняття, ознаки, види, характеристика.

Техніка створення актів тлумачення права. Стадії створення актів офіційного тлумачення права. Стадії створення актів неофіційного тлумачення права.

Головні тенденції розвитку та удосконалення актів тлумачення права.

Тема 10. Практичні аспекти тлумачення права

Роль тлумачення права у нормотворчій діяльності. Прямий та опосередкований характер впливу правотлумачення на нормотворчу діяльність.

Роль тлумачення права у право реалізаційній та правозастосовній діяльності.

Роль тлумачення права у формуванні правосвідомості, правової культури особи та суспільства. Значення тлумачення права для зміцнення законності та правопорядку.

5. Структура навчальної дисципліни «Тлумачення права»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	усього	у тому числі		
		л	пр	с.р.
1	2	3	4	5
<i>Змістовий модуль 1. Вступ до теорії тлумачення права (30 годин)</i>				
Тлумачення права як наука і навчальна дисципліна	15	2	2	11
Тлумачення права як вид юридичної діяльності	15	2	2	11
Разом за змістовим модулем 1	30	4	4	22
<i>Змістовий модуль 2 Способи тлумачення права (90 годин)</i>				
Мовний (граматичний) спосіб тлумачення права	15	4	4	7
Логічний спосіб тлумачення права	15	4	4	7
Системний спосіб тлумачення	15	4	4	7
Історико-теологічний спосіб тлумачення права	15	2	2	11
Функціональний спосіб тлумачення права	15	4	4	7
Спеціально-юридичний спосіб тлумачення права	15	4	4	7
Разом за змістовим модулем 2	90	22	22	46
<i>Змістовий модуль 3. Результати та практичні аспекти тлумачення права (30 годин)</i>				
Акти тлумачення права як результат правотлумачувальної діяльності	15	2	2	11
Практичні аспекти тлумачення права	15	2	2	11
Разом за змістовим модулем 3	30	4	4	22
Усього годин	150	30	30	90

6. Темі практичних занять з навчальної дисципліни «Тлумачення права» для денної форми навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тлумачення права як наука і навчальна дисципліна	2
2	Тлумачення права як вид юридичної діяльності	2
3	Мовний (граматичний) спосіб тлумачення права	4
4	Логічний спосіб тлумачення права	4
5	Системний спосіб тлумачення	4
6	Історико-телеологічний спосіб тлумачення права	2
7	Функціональний спосіб тлумачення права	4
8	Спеціально-юридичний спосіб тлумачення права	4
9	Акти тлумачення права як результат правотлумачувальної діяльності	2
10	Практичні аспекти тлумачення права	2
Разом		30

7. Самостійна робота аспірантів

Аспірант повинен бути широко ерудованим, мати фундаментальну наукову підготовку, володіти сучасними інформаційними технологіями, включаючи методи отримання та обробки наукової інформації, вміти самостійно формувати наукову тематику, організовувати та вести науково-дослідницьку діяльність з обраної наукової спеціалізації.

Самостійна робота аспіранта включає:

- 1) вивчення теоретичного та практичного матеріалу відповідно до навчального плану дисципліни;
- 2) виявлення інформаційних ресурсів у наукових бібліотеках та мережі Internet з таких напрямів:
  - бібліографія за галузями дослідження;
  - наукові публікації (у тому числі іноземними мовами за предметною сферою дослідження;
  - науково-дослідницька література з актуальних проблем прикладних досліджень (у тому числі іноземними мовами) тощо;
- 3) конспектування, реферування першоджерел і науково-дослідницької літератури за тематичними розділами;
- 4) вміння використовувати в наукових дослідженнях сучасні юридичні пакети прикладних програм.;
- 5) підготовку до аудиторних занять (занять лекційного та практичного типу), колоквиумів, практикумів і виконання відповідних завдань викладача;
- 6) участь в роботі факультативів і спецсеминарів та ін.

Форми самостійної роботи:

- 1) *фронтальна (потокова) самостійна робота* передбачає загальне для усіх завдання, загальний інструктаж, використання загальних прийомів організації та керівництва подальшими діями аспірантів; доцільна на етапі вивчення нової теми, а також на початковому етапі формування вмінь;
- 2) *групова самостійна робота* використовується для сумісного опрацювання навчального матеріалу, виконання практичних завдань, взаємоперевірку письмових завдань, організації проектної, дослідницької діяльності;
- 3) *індивідуальна самостійна робота* орієнтована на зростання ролі аспірантів у визначенні змісту роботи, виборі способу її виконання, дозволяє стимулювати активність дослідника та його співпрацю з викладачем.

Методичне забезпечення самостійної роботи включає:

- 1) список основної та додаткової літератури;
- 2) електронну бібліотеку, список аудіо- та відеоматеріалів з різних розділів дисципліни;
- 3) методичні вказівки з організації та виконання самостійної роботи при вивченні дисципліни;
- 4) методичні вказівки щодо виконання практичних робіт.

Контроль за самостійною роботою аспіранта включає:

- 1) поточний контроль проводиться викладачем в процесі аудиторних занять лекційного і (або) практичного типу;
- 2) самостійна робота є контактним позааудиторним видом навчальної роботи, яка оформлюється відповідними графіками проведення самостійної роботи аспіранта, що затверджується завідувачем кафедри;
- 3) перевірка виконання завдань на самостійну роботу здійснюється викладачем в позааудиторний час.

8. Контрольні питання для визначення рівня засвоєння знань здобувачами

1. Тлумачення права як наука: поняття, ознаки, склад.
2. Предмет, об'єкт, завдання та функції тлумачення права як науки.
3. Методологія науки тлумачення права.
4. Місце тлумачення права в системі юридичних наук.
5. Місце тлумачення права в системі неюридичних наук.
6. Тлумачення права як навчальна дисципліна: особливості та структура.
7. Тлумачення права: поняття, сутність.
8. Тлумачення права як різновид юридичної діяльності.
9. Спосіб тлумачення права як правова категорія: поняття, ознаки, класифікація.
10. З'ясування права: поняття, ознаки, класифікація.
11. Тлумачення права за обсягом (буквальне, розширене, обмежене).
12. Роз'яснення права: поняття, класифікація.
13. Офіційне тлумачення права: поняття, ознаки, суб'єкти, види.
14. Неофіційне тлумачення права: поняття, різновиди (побутове, професійне, доктринальне) та їх характеристика.
15. Мовний (граматичний) спосіб тлумачення права: поняття, прийоми.
16. Логічний спосіб тлумачення права: поняття, прийоми.
17. Системний спосіб тлумачення права: поняття, прийоми.
18. Історичний спосіб тлумачення права: поняття, прийоми. \
19. Телеологічне тлумачення права: поняття, прийоми.
20. Функціональний спосіб тлумачення права: поняття, прийоми.
21. Значення функціонального способу при тлумачення оцінних понять.
22. Спеціально-юридичний спосіб тлумачення права: поняття, прийоми.
23. Формально-догматичний підхід до тлумачення права.
24. Концептуальні підходи до визначення правової природи актів тлумачення права.
25. Акт тлумачення права: поняття, ознаки, функції, класифікація.
26. Місце актів тлумачення права в системі інших правових актів. Відмінність інтерпретаційно-правових актів від нормативно-правових актів та актів застосування права.
27. Акти офіційного тлумачення права: поняття, ознаки, види, характеристика.
28. Акти неофіційного тлумачення права: поняття, ознаки, види, характеристика.
29. Техніка створення актів тлумачення права.
30. Роль тлумачення права у нормотворчій діяльності.
31. Роль тлумачення права у правореалізаційній та правозастосовчій діяльності.
32. Роль тлумачення права у формуванні правосвідомості, правової культури особи та суспільства.
33. Значення тлумачення права для зміцнення законності та правопорядку.

9. Методи навчання

При викладанні навчальної дисципліни «Теорія держави і права» використовуються такі групи методів навчання, як: 1) *методи за джерелами знань* – словесні (бесіда, лекція, інструктаж, робота з книгою, репродуктивний метод), наочні (демонстрація, ілюстрація), практичні (практична робота, вправи); 2) *методи навчання за характером логіки пізнання* (індуктивний, дедуктивний); 3) *методи навчання за рівнем самостійної розумово-пізнавальної діяльності* (проблемний виклад, частково-пошуковий метод, дослідницький метод, метод проблемного викладання).

Бесіда передбачає використання попереднього досвіду студентів з певної галузі знань і на основі цього приведення їх за допомогою діалогу до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже наявних. З цього погляду виділяють два види бесіди: евристичну й репродуктивну. За місцем у навчальному процесі розрізняють вступну, поточну й підсумкову бесіди.

Лекція — це метод, за допомогою якого педагог у словесній формі розкриває сутність наукових понять, явищ, процесів, логічно пов'язаних, об'єднаних загальною темою. Лекція використовується, як правило, у вищих навчальних закладах і старших класах загальноосвітньої школи.

Важливе місце у навчальному процесі займає **інструктаж**. Він передбачає розкриття норм поведінки, особливостей використання методів і навчальних засобів, дотримання правил безпеки під час виконання навчальних операцій. Це важливий етап в оволодінні методами самостійної пізнавальної діяльності. Адже важливо, щоб студенти розуміли не лише, що треба робити, а і як це робити.

Чільне місце серед групи словесних методів посідає метод **роботи з книгою**. Віднесення його до цієї групи дещо умовне. Студенти мають розуміти, що основне джерело отримання наукової інформації — не викладач, а книга. Відтак важливо навчити студентів методів і засобів самостійної роботи з книгою: читання, переказу, виписування, складання плану, рецензування, конспектування, виготовлення таблиць, схем, графіків та ін.

Репродуктивний метод. До нього відносять застосування вивченого матеріалу на основі зразка або правила. Діяльність тих, хто навчається, має алгоритмічний характер, тобто провадиться за інструкціями, правилами в аналогічних, схожих зі зразком, ситуаціях.

Ефективне навчання неможливе без широкого використання наочних методів. Вони зумовлені діалектичними закономірностями пізнання і психологічними особливостями сприймання. Наочні методи передбачають насамперед використання демонстрації та ілюстрації. При цьому варто зауважити, що ці методи можуть застосовуватись як прийоми реалізації вимог інших методів.

Демонстрація — це метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у натурі, динаміці.

Ілюстрація — метод навчання, за якого предмети і процеси розкриваються через їх символічне зображення (світлини, малюнки, схеми, графіки та ін.).

Практична робота спрямована на використання набутих знань у розв'язанні практичних завдань. У навчальній практиці значне місце відводиться вправам. **Вправа** — це метод навчання, сутність якого полягає у цілеспрямованому, багаторазовому повторенні студентами окремих дій чи операцій з метою формування умінь та навичок.

Індуктивний метод — це шлях вивчення предметів, явищ від одиничного до загального. У результаті розуміння сутності ознак, властивостей одиничних предметів чи явищ, понять є можливість усвідомити істотні, типові закономірності чи властивості однопорядкових предметів або явищ. Проте, використовуючи індуктивний метод, варто не змушувати студентів завчати велику кількість одиничних понять, а лише ту інформацію, що дасть змогу виділити у споріднених поняттях суттєве, загальне, типове.

Дедуктивний метод, навпаки, базується на вивченні навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного. Студенти ознайомлюються із загальною закономірністю, а потім на основі цієї закономірності, правила, закону характеризуються інші явища, предмети. Індуктивний і дедуктивний методи перебувають у діалектичному взаємозв'язку.

Методи навчання за логічними ознаками не відокремлені від методів навчання за джерелами знань. У процесі використання словесних, практичних та наочних методів викладач і студенти не можуть обійтися без індукції, дедукції аналізу й синтезу.

Проблемний виклад передбачає створення викладачем проблемної ситуації, допомогу студентам у виділенні та "прийнятті" проблемного завдання, використанні словесних методів (лекції, пояснення) для активізації розумової діяльності студентів, спрямованої на задоволення пізнавального інтересу шляхом отримання нової інформації.

Частково-пошуковий метод включає студентів у пошук шляхів, прийомів і засобів розв'язання пізнавального завдання. Для забезпечення дієвості цього методу необхідно створити проблемну ситуацію і спонукати студентів до розуміння і "прийняття" пізнавального завдання; керувати ходом пошукової розумової діяльності студентів з використанням системи логічно вмотивованих запитань; стимулювати і схвалювати пізнавальну діяльність студентів у процесі розв'язання навчальних завдань; аналізувати успіхи і помилки, труднощі.

Дослідницький метод спрямований на включення студентів у самостійне розв'язання пізнавального завдання з використанням необхідного обладнання. Для ефективності цього методу варто дотримуватися низки вимог: створення проблемної ситуації; керівництво студентами при виділенні пізнавального завдання; спонукання студентів до пошуків гіпотези,

перевірки її достовірності; надання допомоги у пошуках ефективних методів і резерву знань, необхідних для розв'язання задачі; орієнтація студентів на проведення досліджень і систематизація результатів проведеної роботи; включення студентів у самостійний аналіз перебігу та результатів проведеної роботи.

Пояснювально-демонстраційний метод. Студенти отримують знання на лекції, з навчальної чи методичної літератури, через екранний посібник у "готовому" вигляді. Сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, студенти діють у рамках репродуктивного (відтворювального) мислення. У ВНЗ цей метод набуває найширшого застосування для передання великого масиву інформації.

Метод проблемного викладання. Використовуючи різноманітні джерела та засоби, педагог, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доведень, порівнюючи погляди, різноманітні підходи, показує способи розв'язання поставленого завдання. Студенти стають свідками і співучасниками наукового пошуку. І в минулому, і нині такий підхід широко застосовується.

У рейтинговому показнику враховуватиметься будь-яка форма діяльності аспіранта, якість аудиторної та самостійної роботи, здатність творчо реалізовувати свій інтелектуальний потенціал на практиці. Велике значення має облік поточної успішності аспірантів, який викладач здійснює згідно графіку організації навчальної роботи.

Семестровий розрахунковий рейтинг аспіранта з дисципліни складає 100 балів. Відтак рейтингові оцінки із змістових модулів, так само як і рейтинг з атестації обчислюються за 100-бальною шкалою.

Велике значення має облік поточної успішності здобувачів, який викладач здійснює згідно графіку організації навчальної роботи.

Поточний контроль – це оцінювання знань здобувачів під час практичних занять, якості виконання домашніх завдань, самостійної роботи та активності на лекційних та практичних заняттях.

На практичному занятті аспірант може заробити максимум 10 балів, з яких: 5-6 балів – «відмінно» (за вичерпну, бездоганну відповідь), 3-4 бали – «добре» (за окремі неточності), 1-2 бали – «задовільно» (за слабку відповідь), до 4 балів – доповнення.

Якщо відповіді як такої немає або вона неадекватна поставленому завданню, містить грубі помилки, то у журналі обліку успішності ставиться «-1» бал. За кожну пропущену лекцію чи практичне заняття застосовується штрафна санкція «-1» бал. Відпрацювання таких заборгованостей проводиться лише в усній формі по 1 заборгованості в день (згідно графіку).

Проміжний (модульний) контроль по закінченню кожного змістового модуля відповідно до графіка у вигляді тестування, письмових контрольних робіт, усних колоквиумів тощо. Вид контрольного заходу та методика врахування складових модульного контролю при визначенні оцінки розробляється викладачем і затверджується на кафедрі. Максимальна кількість балів, які може отримати аспірант під час виконання модульного контролю становить 30 балів.

До контрольного заходу відповідного модульного контролю аспірант допускається незалежно від результатів поточного контролю. У разі відсутності аспіранта на контрольному модульному заході його надається право на повторне складання згідно графіка.

Аспірант має право на повторну і додаткову перевірку його знань (згідно графіку); на отримання додаткових завдань для підвищення свого рейтингу; на отримання «автоматично» з заліку.

Підсумковий (семестровий) контроль – проводиться в кінці семестру у формі заліку виключно за тестовими технологіями виключно за допомогою теоретичних питань, тестових технологій з наступною співбесідою і дозволяє оцінити системне, а не фрагментарне засвоєння навчального матеріалу і не може бути зведений до рівня поточних фрагментарних форм контролю.

Оцінювання знань здобувачів вищої освіти відбувається за 100-бальною шкалою і проводиться відповідно до «Положення про екзамен і заліки у НУБіП України» (наказ про

введення в дію від 27.12.2019 р. № 1371). Рейтинг аспіранта з навчальної роботи $R_{НР}$ стосовно вивчення певної дисципліни визначається за формулою

$$R_{НР} = \frac{0,7 \cdot (R^{(1)}_{ЗМ} \cdot K^{(1)}_{ЗМ} + \dots + R^{(n)}_{ЗМ} \cdot K^{(n)}_{ЗМ})}{K_{дис}} + R_{др} - R_{штр},$$

де $R^{(1)}_{ЗМ} \dots R^{(n)}_{ЗМ}$ – рейтингові оцінки змістових модулів за 100-бальною шкалою;

n - кількість змістових модулів;

$K^{(1)}_{ЗМ} \dots K^{(n)}_{ЗМ}$ – кількість кредитів ECTS, передбачених робочим навчальним планом для відповідного змістового модуля;

$K_{дис} = K^{(1)}_{ЗМ} + \dots + K^{(n)}_{ЗМ}$ – кількість кредитів ECTS, передбачених робочим навчальним планом для дисципліни у поточному семестрі;

$R_{др}$ – рейтинг з додаткової роботи;

$R_{штр}$ – рейтинг штрафний.

Наведену формулу можна спростити, якщо прийняти $K^{(1)}_{ЗМ} = \dots = K^{(n)}_{ЗМ}$. Тоді вона буде мати вигляд

$$R_{НР} = \frac{0,7 \cdot (R^{(1)}_{ЗМ} + \dots + R^{(n)}_{ЗМ})}{n} + R_{др} - R_{штр},$$

Рейтинг з додаткової роботи $R_{др}$ додається до $R_{НР}$ і не може перевищувати 20 балів. Він визначається лектором і надається аспірантам за рішенням кафедри за виконання робіт, яку не передбачені навчальним планом, але сприяють підвищенню рівня знань аспірантів з дисципліни.

Рейтинг штрафний $R_{штр}$ не перевищує 5 балів і віднімається від $R_{НР}$. Він визначається лектором і вводить рішенням кафедри для аспірантів, які матеріал змістового модуля засвоїли невчасно, не дотримуючись графіка роботи, пропускали заняття тощо.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка національна	Рейтинг аспіранта, бали
зараховано	90-100
	74-89
	60-73
незараховано	0-59

11. Рекомендована література

Навчальна література

1. Загальна теорія держави і права / Копиленко О.Л. та ін. ; відп. ред. О.В. Зайчук ; наук. ред. Н.М. Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2016. 397 с.
2. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К. : Ваіте, 2015, 392 с.
3. Каткова Т.Г. Теорія держави і права. Навчальний посібник. 2-ге видання, доповнене. Х. : Право, 2020. 96с.
4. Качур В.О. Теорія держави і права : навчальний посібник. К. : Видавництво «ЦП «Компринт», 2014. 328 с.
5. Качур В.О. Теорія держави і права. Частина 1. Навчальний посібник. К. : НУБіП України, 2010. 138 с.
6. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К. : Юрінком Інтер, 2019. 584 с.
7. Попович В.М. Теорія держави і права: концепція, праксеологія та методологія розвитку : монографія / В. М. Попович ; М-во освіти і науки

України, Київ. нац. економіч. ун-т ім. В. Гетьмана. - Київ : Юрінком Інтер, 2015. - 384 с.

8. Рудик П. А. Теорія держави: основні теорії, концепції, підходи до вивчення: навчальний посібник, 2-ге вид., перероб. та допов. - К.: Алерта, 2015. - 288 с.

9. Сухонос В. Теорія держави і права. Підручник. К. : Університетська книга, 2018. 544с.

10. Теорія держави і права : підручник / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Х. : Право, 2015. 368 с.

11. Теорія держави та права : навч. посіб. / [С. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; з а з аг. р ед. С . Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

Спеціальна література

1. Актуальні проблеми тлумачення і застосування юридичних норм : зб. ст. учасн. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. П. О. Недбайла (28-29 берез. 2008 р.) / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Л. : ЛНУ ім. І Франка, 2008. - 228 с.

2. Андрушакевич Ю.В [Конкретизація правових норм: поняття та природа](#) / Ю.В. Андрушакевич // Часопис Київського університету права. – 2011. - №2. – С.39-44.

3. Белоносов В.О., Колесников Е.В. Критерии истинности результатов толкования уголовно-процессуальных норм // Журнал российского права. – 2003. - №5. – С.54-63.

4. Бернюков А. [Судова герменевтика – новий напрямок досліджень в юриспруденції](#) / А. Бернюков // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали XIII регіональної науково-практичної конференції (8-9 лютого 2007 р.). – Львів: Вид. юридичний факультет ЛНУ ім. Івана Франка. – 2007. – С.5-7.

5. Бернюков А.М. [Герменевтичний аналіз тлумачення-застосування права як кінцевого етапу здійснення правосуддя](#) // Часопис Київського університету права. – 2007. - №1. – С.35-40.

6. Бошно С.В. Толкование норм права: приемы и виды // Право и образование. – 2003. - №5. – С.15-33.

7. Варга Ч. Правова доктрина: методологія та онтологія : [Доктринальне тлумачення норм права] / Ч. Варга // Право України. - 2011. - № 8. - С. 99-108. - Бібліогр.: 13 назв.

8. Васьковский Е. В. Руководство к толкованию и применению законов: для начинающих юристов. Москва: Юрид. бюро «Городец», 1997. 126 с.

9. Владыкина Т.А. Толкование норм образовательного права: доктринальная модель и реальность // Право и образование. – 2004. - №2. – С.17-20.

10. Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 180 с.

11. Волненко П. Статус актів тлумачення (рішень і висновків) Конституційного Суду України з огляду типології правових систем // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - №11. – С.68-73.

12. Воловенко П. Статус актів тлумачення (рішень і висновків) Конституційного Суду України в механізмі правового регулювання з огляду теорії поділу влад // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - №12. – С.136-139.

13. Гончаров В. [Грамотологія та методологія тлумачення юридичних норм](#) / В. Гончаров // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали XVI регіональної науково-практичної конференції (08-09 лютого 2010 р.). – Львів: Вид. юридичний факультет ЛНУ ім. Івана Франка. – 2010. – С.8-9. Гончаров В. [Співвідношення функціонального тлумачення юридичних норм з іншими способами тлумачення](#) / В. Гончаров // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали XV регіональної науково-практичної конференції (4-5 лютого 2009 р.). – Львів: Вид. юридичний факультет

ЛНУ ім. Івана Франка. – 2009. – С.6-7.

14. Гончаров В. Граматологія та методологія тлумачення юридичних норм / В.Гончаров // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали ХУІ регіон. наук.-практ. конф. (8-9 лют. 2010 р.) / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Юрид. ф-т ; [редкол.: А. М. Бойко та ін.]. - Л., 2010. - С. 8-9.

15. Гончаров В. [До питання про зміст юридичної норми як об'єкт її тлумачення \(у світлі практики європейського суду з прав людини\)](#) / В.Гончаров // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 50. - Львів: Вид. ЛНУ ім. Івана Франка. – 2010. – С.3-11.

16. Гончаров В. [Проективність юридичних норм та логічні підвалини динамічного тлумачення](#) / В. Гончаров // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали ХVІІІ регіональної науково-практичної конференції (26-27 січня 2012 р.). – Львів: Вид. юридичний факультет Львівського національного університету ім. Івана Франка. - 2012 – С.7-8.

17. Гордимов А.В. [Доктринальне тлумачення в контексті гуманізації правових систем сучасності](#) / А.В. Гордимов // Часопис Київського університету права. --2012. - №4. – С.41-45.

18. Дудаш Т. [Вплив праворозуміння на офіційне тлумачення юридичних норм](#) / Т. Дудаш // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали ХІV регіональної науково-практичної конференції (6 лютого 2008 р.). – Львів: Вид. юридичний факультет ЛНУ ім. Івана Франка. – 2008. – С.16-18.

19. Дудаш Т. [Деякі герменевтичні поняття у теоретичній та практичній юриспруденції](#) / Т. Дудаш // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 50. - Львів: Вид. ЛНУ ім. Івана Франка. – 2010. – С.19-24.

20. Дума В. В. Підходи до праворозуміння та реалізації правових норм / В. В. Дума // Правова інформатика. - 2009. - № 1. - С. 46-52.

21. Єзеров А.А. [Тлумачення Конституції України: способи, межі, зміст](#) / А.А. Єзеров // Часопис Київського університету права. -2011. - №3. – С.95-99.

22. Єфімова Н. О. Принципи тлумачення норм права / Н. О. Єфімова // Держава та регіони. Серія: Право. - 2007. - № 1. - С. 107-110.

23. Керимов Д.А. Толкование законодательства // Право и образование. – 2002. - №3. – С.88-94.

24. Книпер Р. Толкование. Аналогия и развитие права: проблемы разграничения судебной и законодательной власти // Государство и право. – 2003. - №8. – С.5-9.

25. Косович В. [Оціночні поняття у Конвенції про захист прав людини та основних свобод](#) / В. Косович // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали VІІ регіональної науково-практичної конференції (13-14 лютого 2001 р.). – Львів: Вид. юридичний факультет Львівського національного університету ім. Івана Франка. - 2001 – С.11-15.

26. Кривицький Ю. В. Філософсько-методологічні аспекти спеціалізації норм права / Ю. В. Кривицький // Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку : зб. тез наук. доп. V Міжнар. наук. -практ. конф. молодих учених (20-21 берез. 2009 р.) / М-во освіти і науки України. - Луцьк, 2009. - С. 48-51.

27. Кривицький Ю.В. [Історичний спосіб тлумачення норм права: загальнотеоретичний аспект](#) / Ю.В. Кривицький // Часопис Київського університету права. – 2012. - №.1. – С.32-36.

28. Малента В. Доктринальне тлумачення норм права / В. Малента // Юрид. Україна. - 2008. - № 12. - С. 30-36. - Бібліогр. : с. 35-36.

29. Малента В. С. Неофіційне тлумачення норм права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / В. С. Малента ; Нац. акад. внутр. справ. - К., 2010. – 16 с.

30. Могила О. В. Офіційне тлумачення: поняття, ознаки. Матеріали VІІ-их наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова / редкол.: А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, Д. О. Тихомиров. Київ: НАВС, 2017. С. 72–76.

31. Молибога М. П. Тлумачення (інтерпретація) правових норм: наукове та практичне значення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Молибога М. П. ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. - К., 2010. – 20 с.
32. Молибога М. П. Тлумачення норм права: сутнісні характеристики / М. П. Молибога // Часоп. Київ. ун-ту права. - 2010. - № 2. - С. 42-46. - Бібліогр.: с. 45-46.
33. Молибога М. П. Функції та методи тлумачення права. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 11. С. 109–114.
34. Молибога М. Теоретичні постулати тлумачення Конституції і законів України. Вісник Академії управління МВС. 2010. № 3 (15). С. 29–36.
35. Молибога М.П. [Тлумачення норм права: сутнісні характеристики](#) // Часопис Київського університету права. – 2010. - №2. – С.42-46.
36. Москалюк О. В. Механізм подолання змістовних і темпоральних колізій норм права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 20 с.
37. Мохонько А. В. Правові та політичні норми в системі соціального регулювання (теоретико-правові аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Мохонько А. В. ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. - К., 2012. - 20 с.
38. Наливайко О. І., Сеньків О. М. Теоретико-прикладні проблеми тлумачення Конституції України та законів України Конституційним судом України. Молодий вчений. 2015. № 2 (17). С. 813–816.
39. Овчинников Н. В. [Интерпретационная юридическая техника](#) [Текст] / Н. В. Овчинников // Молодой ученый. — 2015. — №3. — С. 661-663.
40. Опотяк С. З. Основні правила тлумачення норм права / С. З. Опотяк // Бюл. М-ва юстиції України. - 2010. - № 11. - С. 115-119. - Бібліогр.: 6 назв.
41. Осауленко А. О. Тлумачення норм права: поняття, види, способи. Теорія держави та права: навч. посібник / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
42. Павленко І. В. Принципи тлумачення Конвенції про захист прав і основоположних свобод у практиці європейського суду з прав людини: загальний огляд за матеріалами справ. Порівняльно-аналітичне право 2017. № 6. С. 406–409. URL: http://pap.in.ua/6_2017/122.pdf
43. Палешник С. І. Доктринальне тлумачення в судовій практиці. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». 2014. Вип. 29, т. 1. С. 40–44. 221
44. Палешник С. І. Судове тлумачення норм права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». 2013. Вип. 23. Ч. I, т. 1. С. 73–76.
45. Прийма С. В. Принципи тлумачення норм права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Прийма С. В. ; Нац. ун-т "Юридична, академія України імені Ярослава Мудрого". - Х., 2011. - 18 с.
46. Прийма С. Ознаки тлумачення норм права / С. Прийма // Вісн. Акад. прав. наук України. - 2009. - № 3. - С. 239-248.
47. Прийма С. Принцип розумності тлумачення норм права / С. Прийма // Вісн. Акад. прав. наук України. - 2012. - № 3. - С. 34-43.
48. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення частини п'ятої статті 94 та статті 160 Конституції України (справа про набуття чинності Конституцією України) від 03.10.1997 р. № 4-зп. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-97/conv>
49. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Сердюка Валерія Анатолійовича про офіційне тлумачення положення частини першої статті 7 Цивільного кодексу Української РСР (справа 225 про поширення відомостей) від 10.04.2003 р. № 8-рп/2003. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-03>
50. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111-13 Господарського

процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 25.04.2012 р. № 11-рп/2012. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12/conv>

51. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України Постанови Верховної Ради України від 01 жовтня 1996 року «Про тлумачення статті 98 Конституції України» (справа щодо конституційності тлумачення Верховною радою України статті 98 Конституції України) від 11.07.1997 р. № 3-зп. Офіційний вісник України. 1997. № 29. Ст. 85. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-97/conv>

52. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального Кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/504>

53. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» та частини першої статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» (справа про оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями) від 29.01.2002 р. № 1рп/2002. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-02/conv>

54. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») від 03.06.1999 р. № 5-рп/99. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99/conv>

55. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України і виконавчого комітету Вінницької міської ради щодо офіційного тлумачення положень статей 38, 78 Конституції України, статей 1, 10, 12, частини другої статті 49 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про сумісництво посад народного депутата України і міського голови) від 06.07.1999 р. № 7-рп/99. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-99/conv>

56. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» від 26.12.2011 р. № 20-рп/2011. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-11/conv>

57. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України «Про статус суддів» (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання) від 11.10.2005 р. 227 № 8-рп/2005. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-05/conv>

58. Савчин М. В., Марчук Р. В. Конформне тлумачення Конституції та забезпечення єдності правової системи в діяльності Конституційного Суду України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 11. С. 44–52.

59. Садовський М. М. Основні формальні ознаки доктринального тлумачення норм права. Теорія і практика: національний юридичний журнал. 2016. Лютий. С. 20–24. URL:

60. Серета Г. П. Проблеми теорії держави і права : навч. посіб. / Г. П. Серета, С.Г. Стеценко ; М-во освіти і науки України, Нац. акад. прокуратури України. - К. : КНТ, 2009. - 184 с.
61. Сліденко І. Д. Тлумачення Конституції: питання теорії та практики в контексті світового досвіду. Одеса: Фенікс, 2003. 234 с.
62. Старчук О. В. До питання співвідношення принципів права та норм права / О. В. Старчук // Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку : зб. тез наук. доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (20-21 берез. 2009 р.) / М-во освіти і науки України. - Луцьк, 2009. - С. 54-58. - Бібліогр.: 12 назв.
63. Стецик Н. Судові правотлумачні акти / Н. Стецик // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали XVIII регіональної науково-практичної конференції (26-27 січня 2012 р.). – Львів: Вид. юридичний факультет Львівського національного університету ім. Івана Франка. - 2012 – С.48-49.
64. Тацій В. Я., Тодика Ю. М. Межі тлумачення Конституційним Судом Конституції і законів України. Вісник Конституційного Суду України. 2002. № 2. С. 60–63.
65. Тихий В. Захист конституційних прав і свобод Конституційним Судом України за зверненнями фізичних та юридичних осіб. Вісник Конституційного Суду України. 2001. № 2. С. 67–71.
66. Тихий В. Офіційне тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом України. Вісник Конституційного Суду України. 1998. № 4. С. 38–45
67. Тихий В. Правотлумачення Конституційним Судом України та правова природа його рішень. Вісник Конституційного Суду України. 2001. № 1. С. 62–71.
68. Тодика Ю. Способи тлумачення Конституції і законів Конституційним Судом. Вісник Академії правових наук України. 2001. № 2 (25). С. 51–59.
69. Толстик В. А., Дворников Н. Л., Каргин К. В. Системное толкование норм права: науч. издание. Москва: ИД «Юриспруденция», 2010. 136 с.
70. Федіна Н. В. Формування навичок та вмій неофіційного тлумачення норм права у процесі правової освіти. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: «Юридична». 2016. № 3. С. 32–41. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyku/nvsvy/03_2016/16fnvppo.pdf
71. Фіногін А. Встановлення змісту норм права іноземної держави / А. Фіногін // Актуальні проблеми міжнародних відносин : [зб. наук. пр.] / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; [редкол.: Л. В. Губерський (голов. ред.) та ін.] ; відп. ред. А. Г. Дерев'яноко. - К., 2005. - Вип. 58, ч. 1. - С. 75-77.
72. Цвігун Л. А. Принципи тлумачення права Європейським судом з прав людини. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 62. С. 529–536.
73. Цвік М. В. Про офіційне тлумачення законів України. Вісник Академії правових наук. 1997. № 4 (11). С. 56–60. Шутак І. Д. Юридична техніка тлумачення норм права. Право: науково інформаційний вісник. 2015. № 11. С. 18–24.
74. Эрделевский А.М. О проблемах толкования гражданского законодательства // Государство и право. – 2002. - №2. – С.21-27.

Дисертаційні роботи

1. Абрамович Руслана Миколаївна. Принцип незворотності дії закону в часі: еволюція, стан та перспективи вдосконалення його застосування в Україні. 2015.
2. Агеева Галина Евгеньевна. Оценочные понятия процессуального права. 2014.
3. Богданевич Тетяна Станіславівна. Офіційне тлумачення Основного закону Конституційним судом України. Київ, 2019.
4. Власов Ю.Л. Проблеми тлумачення норм права. Київ, 2000.

5. Гаврилов Дмитрий Анатольевич. Правоприменительное толкование. 2000.
6. Гончаров В. В. Офіційне тлумачення юридичних норм як засіб встановлення і трансформації їх змісту. Львів, 2012.
7. Горбань Мар'яна Юріївна. Судова правоконкретизація: загальнотеоретичні аспекти. 2015.
8. Долголенко Татьяна Николаевна. Аксиологический и формально-юридический смысл толкования права. 2012.
9. Зверев Євген Олександрович. Тлумачення міжнародних договорів національними судами: європейський досвід та українська практика. 2015.
10. Зубенко Алла Володимирівна. Акти тлумачення норм права в системі правових актів. 2013.
11. Коваленко Ксения Евгеньевна. Разумность в праве: основные формы проявления. 2015.
12. Котенко Микола Віталійович. Системний спосіб тлумачення та його використання в судовій практиці України. 2013.
13. Котяй Тетяна Вікторівна. Тлумачення закону про кримінальну відповідальність: поняття, види, значення. Харків, 2019.
14. Лепіш Наталія Ярославівна. Акти тлумачення норм права: питання теорії та практики. Львів, 2014.
15. Малента володимир степанович. Неофіційне тлумачення норм права. Київ, 2010.
16. Молибога М. П. Тлумачення (інтерпретація) правових норм: наукове та практичне значення. Київ, 2010.
17. Назаренко Ольга Анатоліївна. Теоретико-правові основи політичної системи суспільства. 2015.
18. Оборотов Ігор Гариславович. Темпоральні характеристики права. 2008.
19. Палешник Сергій Іванович. Тлумачення в судовій практиці: поняття, особливості, види. Харків, 2016.
20. Перепелюк Анна Михайлівна. Механізм застосування права: структура та критерії ефективності (загальнотеоретичний аспект). 2016.
21. Сліденко І. Д. Тлумачення Конституції України: питання теорії і практики в контексті світового досвіду. Одеса, 2001.
22. Степанков Валентин Георгиевич. Правовая позиция: общетеоретические и прикладные аспекты. 2003.
23. Терехов Евгений Михайлович. Оптимизация правоинтерпретационной деятельности в современной России: проблемы теории и практики. 2014.
24. Тополевський Руслан Богданович. Системні зв'язки юридичних джерел права. 2004.
25. Чулінда Л. І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативноправових актів. Київ, 2003.
26. Юдін Зореслав Михайлович. Тлумачення договору. Одеса, 2004.

Інформаційні ресурси

1. Електронні інформаційні ресурси НБУВ – http://irbis-nbuv.gov.ua/irbis_nbuv.html
2. Електронний репозитарій НУБіП України – <http://elibrary.nubip.edu.ua>

12. Гарантії якості навчання з дисципліни «Тлумачення права»

Оцінка дисципліни аспірантами за результатами навчання.

Внутрішній аудит та періодичне оновлення матеріалів курсу і методів викладання керівником програми.